

สิทธิในการเลือกใช้ชื่อสกุลของหญิงมีสามี: กรณีศึกษาแนวทางปฏิบัติในการจดทะเบียนหย่า*

MARRIED WOMAN'S RIGHT TO CHOOSE SURNAME AFTER MARRIAGE :
A STUDY CASE OF A DIVORCE REGISTRATION IN PRACTICE

สิริจรรยา คีรีคำ**

บทคัดย่อ

ก่อนที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548 ใช้บังคับ กฎหมายไทยกำหนดให้ผู้หญิงเปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลของสามีหลังแต่งงาน ตามแนวปฏิบัติที่กระทรวงมหาดไทยได้วางหลักไว้ กรณีที่ภริยามีได้แก้ไขใช้ชื่อสกุลของสามีหลังจากจดทะเบียนสมรส หากต้องการจดทะเบียนหย่า จะต้องทำการแก้ไขให้ภริยาเปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลของสามีก่อน จึงจะสามารถจดทะเบียนหย่าได้ หลังจากที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับปัจจุบันใช้บังคับ แม้หญิงไทยมีทางเลือกที่จะใช้นามสกุลเดิมของตนหลังแต่งงานได้ แต่ข้อยุ่งยากในทางปฏิบัติดังกล่าวในการจดทะเบียนหย่าอาจยังอาจพบได้ หากเป็นกรณีที่ภริยาเลือกใช้ชื่อสกุลของสามีหลังจากจดทะเบียนสมรส แต่ไม่ได้ไปดำเนินการแก้ไขชื่อสกุลให้เรียบร้อย เพราะแม้จะมีสิทธิใช้ชื่อสกุลเดิมของตนตามกฎหมายใหม่ แต่หากได้เลือกจะใช้ชื่อสกุลของสามีนับแต่จดทะเบียนแล้ว ผลทางกฎหมายย่อมไม่ต่างจากกรณีที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับเดิมใช้บังคับ คือจะต้องทำการแก้ไขเปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลของสามีก่อน จะสามารถจดทะเบียนหย่าได้

คำสำคัญ

พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505, ชื่อสกุล, หญิงมีสามี, การจดทะเบียนหย่า, การเลือกใช้ชื่อสกุล

* ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ในทางกฎหมายแก่ผู้เขียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์จักรกฤษณ์ สถาปนศิริ ซึ่งกรุณาเสียสละเวลาให้คำปรึกษาทางกฎหมายและรูปแบบของบทความฉบับนี้

** จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ หลักสูตรคณานันวิทยาศาสตร์การแพทย์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ จังหวัดพิษณุโลก (sirjanyad@gmail.com)

Abstract

Before Personal Name Act, 2005 is enforced; Thai married women must assume her spouse's surname. According to the regulation by Ministry of the Interior, the married woman who still use her maiden name is not allowed to register divorce unless she had change her surname to her spouse's surname. Nowadays, under the current law, the wife has the right to use her own surname separately but this complicated problem may still be found. The wife assuming her husband surname at the time of marriage is obligated by law to change her surname. Thus she may have to change her surname before register divorce as before.

Personal Name Act, Surname, Married women, Divorce registration,

1. ความเบื้องต้น

การเรียกร้องสิทธิสตรีให้เท่าเทียมกันกับบุรุษมีมานานในสังคมไทย โดยเฉพาะหลังจากที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติรับรองสิทธิของสตรีที่มีเท่าเทียมกับบุรุษเพศไว้อย่างชัดเจนว่า

“บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย เท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่ขัดต่อบทบัญญัติ แห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำได้”

กระแสสตรีนิยม (Feminist) จึงเริ่มเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือยกระดับสถานะของผู้หญิงขึ้นมาเท่าเทียมกับผู้ชายหรือที่เรียกว่า นิติศาสตร์แนวสตรีนิยม (feminist legal theory)¹ ดังคำกล่าวของกลุ่มเพื่อนหญิงที่ว่า “กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพิทักษ์ปกป้องสิทธิของผู้หญิง เพราะกฎหมายเป็นสิ่งหนึ่งที่จะยืนยันหรือใช้เป็นสิ่งอ้างอิงได้ว่าสิทธิของผู้หญิงได้มีการรับรองและคุ้มครองเอาไว้”²

¹ นิติศาสตร์แนวสตรีนิยมเป็นปรัชญากฎหมายที่มีรากฐานมาจากความเสมอภาคทางการเมืองและเศรษฐกิจ และสังคมระหว่างประเทศ นิติศาสตร์แนวสตรีนิยมในฐานะเป็นสาขาหนึ่งขององค์ความรู้ด้านกฎหมายเริ่มเกิดในปี ค.ศ. 1960 มีอิทธิพลต่อการถกเถียงความรุนแรงทางเพศ และความรุนแรงในครอบครัว ความไม่เสมอภาคในที่ทำงาน และการเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งเพศ (วิยะดา สมสวัสดิ์, 2548 : 55)

² กลุ่มเพื่อนหญิง, *คู่มืออาสาสมัครส่งเสริมสิทธิสตรีกลุ่มเพื่อนหญิง*, (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2533), น.24

เนื่องด้วยความเชื่อที่ว่าชายและหญิงย่อมมีสิทธิเสมอเท่าเทียมกันเป็นความเชื่อที่ได้รับการยอมรับไม่เพียงแต่สังคมไทย ในสังคมนานาชาติก็ได้นำเอาความเชื่อนี้ไปบัญญัติไว้ในข้อตกลงระหว่างประเทศต่าง ๆ อาทิ กฎบัตรสหประชาชาติ ที่กล่าวถึงความมุ่งประสงค์ของสหประชาชาติข้อหนึ่งที่ว่า “เพื่อให้บรรลุถึงการร่วมมือระหว่างประเทศ ในอันที่จะแก้ปัญหาระหว่างประเทศทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือมนุษยธรรมและในการส่งเสริมและสนับสนุนการเคารพต่อสิทธิมนุษยชน และต่ออิสรภาพอันเป็นหลักมูลฐานสำหรับทุกคน **โดยไม่เลือกปฏิบัติในเรื่องเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา**”³ หรือปฏิญญาและแผนปฏิบัติการปักกิ่ง (Beijing Declaration and Platform for Action)⁴ ซึ่งได้กล่าวถึงประเด็นเกี่ยวกับสตรี 12 ประเด็น ได้แก่ สตรีกับความยากจน สตรีและเศรษฐกิจ สตรีกับสิ่งแวดล้อม การศึกษาและฝึกอบรมของสตรี สตรีและสุขภาพอนามัย ความรุนแรงต่อสตรี สตรีและความขัดแย้งที่มีการใช้อาวุธ สตรีในอำนาจและการตัดสินใจ กลไกเชิงสถาบันเพื่อความก้าวหน้าของสตรี สิทธิมนุษยชนของสตรี สตรีกับสื่อมวลชน เด็กผู้หญิง เป็นต้น

อีกทั้ง การที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีในการอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women : CEDAW) ในปี พ.ศ. 2522 ซึ่งอนุสัญญานับนี้มีบทบัญญัติรวม 30 มาตรา เพื่อให้รัฐภาคีหรือประเทศสมาชิกใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและมาตรการดำเนินงาน ด้านนิติบัญญัติ ตุลาการ การบริหาร หรือมาตรการอื่นๆ เกี่ยวกับการจัดการเลือกปฏิบัติทั้งมวลต่อสตรี และให้หลักประกันว่าสตรีจะต้องได้รับ สิทธิประโยชน์และโอกาสต่าง ๆ จากรัฐบนพื้นฐานของความเสมอภาคกับบุรุษ สำหรับประเทศไทยหลังจากได้เข้ารับเป็นภาคีอนุสัญญาโดยวิธีภาคยานุวัติ มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 8 กันยายน 2522 ซึ่งมีผลผูกพันให้ประเทศไทยต้องให้ความสำคัญสำคัญกับการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิสตรี โดยพิธีสารดังกล่าวจะเป็นการเปิดโอกาสในบุคคลหรือกลุ่มบุคคลสามารถยื่นข้อร้องเรียนเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของสตรีโดยตรงต่อคณะกรรมการว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีของสหประชาชาติ โดยประเทศไทยได้ตั้งข้อสงวนไว้เพื่อที่จะขอเป็นการยกเว้นไม่ผูกพันตามอนุสัญญาเดิมนั้นมี 7 ข้อ ได้แก่⁵

³ The United Charter, Article 1, 3. : To achieve international co-operation in solving international problems of an economic, social, cultural, or humanitarian character, and in promoting and encouraging respect for human rights and for fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion.....

⁴ ปฏิญญาปักกิ่ง วรรคที่ 89 สตรีมีสิทธิที่จะมีสุขภาพกายและจิตในระดับสูงสุด.... สิทธิดังกล่าวสำคัญยิ่งต่อชีวิตและความเป็นอยู่..... อุปสรรคสำคัญที่กีดขวางมิให้สตรีมีสุขภาพในบรรทัดฐานสูงสุด คือ ความไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิง และระหว่างหญิงด้วยกันเอง ที่แตกต่างกันในเรื่องถิ่นอาศัย ชนชั้นทางสังคม เผ่าพันธุ์ และเชื้อชาติ.....”

⁵ คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (ผู้แปล), **อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ**. [ออนไลน์]. [อ้างเมื่อ 22 มิถุนายน 2552] เข้าถึงได้จาก : http://www.ip-ju.ago.go.th/select_topic/topic02.htm

- อนุสัญญาข้อ 7 เรื่อง ความเสมอภาคทางการเมืองและการรับตำแหน่งทางราชการ
- อนุสัญญาข้อ 9 เรื่อง การถือสัญชาติของบุตรที่เกิดจากหญิงไทย
- อนุสัญญาข้อ 10 เรื่อง ความเสมอภาคทางการศึกษา
- อนุสัญญาข้อ 11 เรื่อง สิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจ้างงานชนิดเดียวกัน
- อนุสัญญาข้อ 15 เรื่อง การทำสัญญา
- อนุสัญญาข้อ 16 เรื่อง ความเสมอภาคในด้านครอบครัวและการสมรส
- อนุสัญญาข้อ 29 เรื่อง การให้อำนาจศาลโลกในการตัดสินกรณีพิพาท

การที่ประเทศไทยตั้งข้อสงวนไว้ในประเด็นที่เป็นสาระสำคัญถึง 7 ข้อ จากจำนวน 16 ข้อของอนุสัญญา ทำให้ประเทศไทยถูกหักทวงและเพ่งเล็ง จากประเทศต่าง ๆ และจากองค์กรที่มีใช้รัฐบาลในเวทีการประชุมระหว่างประเทศมาโดยตลอด โดยเห็นว่าประเทศไทยไม่มีความจริงจังต่อการส่งเสริมสถานภาพสตรีซึ่งขัดต่อวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบนี้ ทำให้ได้มีการทยอยแก้ไขกฎหมายที่ยังมีบทบัญญัติแสดงถึงการไม่เท่าเทียมกันแห่งสิทธิระหว่างหญิงกับชาย อาทิ การแก้ไข พระราชบัญญัติสัญชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 ให้เด็กที่มีบิดา หรือมารดาที่มีสัญชาติไทยสามารถถือสัญชาติไทยได้ เป็นต้น ซึ่งการแก้ไขพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 โดยให้หญิงที่มีสามีแล้วสามารถเลือกใช้ชื่อสกุลเดิมของตน หรือชื่อสกุลของสามีก็ได้ ก็เป็นการปรับปรุงในเรื่อง ความเสมอภาคในด้านครอบครัวและการสมรสตามอนุสัญญาฉบับนี้⁶

กระทั่งปี พ.ศ. 2549 หลังจากที่ได้ดำเนินการปรับปรุงกฎหมายภายในประเทศ ประเทศไทยได้เหลือข้อสงวนเพียง 2 ข้อ⁷ คือ ข้อ 16 เรื่องความเสมอภาคในด้านครอบครัวและการสมรส และข้อ 29 เรื่อง การให้อำนาจศาลโลกในการตัดสินกรณีพิพาท และเพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามอนุสัญญาฉบับนี้ จึงได้มีการทบทวนกฎหมายทุกฉบับอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะกฎหมายแพ่ง

⁶ พรสม เปาปราโมทย์, การยกเลิกข้อสงวนตามอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบกับการแก้ไขกฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อสตรี. [ออนไลน์]. อ้างเมื่อ 22 มิถุนายน 2552 เข้าถึงได้จาก: <http://www.women-family.go.th/pdf/1/%BE%D5%E8%C2%D8%E9%C21.doc>

⁷ การยกเลิกข้อสงวน เมื่อประเทศไทยได้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในบางเรื่อง ก็ทำให้สามารถยกเลิกข้อสงวนได้แล้ว จำนวน 5 ข้อ ได้แก่

- ข้อ 11 วรรค 1 (ข) เรื่องสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจ้างงานชนิดเดียวกัน และข้อ 15 วรรค 3 เรื่องการทำสัญญายกเลิกตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2533
- ข้อ 9 วรรค 2 เรื่องการถือสัญชาติของบุตรที่เกิดจากหญิงไทย ยกเลิกตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2535
- ข้อ 7 เรื่องความเสมอภาคทางการเมืองและการรับตำแหน่ง ทางราชการ และข้อ 10 เรื่องความเสมอภาคทางการศึกษา ยกเลิกตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2538

และพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยเรื่องครอบครัว เกี่ยวกับการหมั้น การสมรสและการหย่า และมาตรา 276 ของประมวลกฎหมายอาญา ยังถือเป็นการอนุญาตให้สามีข่มขืนภรรยาได้โดยไม่ต้องถูกลงโทษ ซึ่งปัจจุบัน พ.ศ. 2552 กฎหมายที่ได้ทำงานทบทวนก็ได้รับการแก้ไข และได้มีการดำเนินการยกร่าง พระราชบัญญัติส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. ... ขึ้น เพื่อให้เป็นกฎหมายที่ให้การคุ้มครองและให้หลักประกันแก่คนทุกเพศ จากการถูกเลือกปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม ซึ่งขณะนี้ (ตุลาคม 2552) กำลังอยู่ในการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกา วาระที่ 3

2. พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548

2.1 ที่มาของกฎหมายว่าด้วยชื่อบุคคล

สังคมไทยแต่ดั้งเดิมนั้น ยังไม่มีการกำหนด “สถานภาพ” ในสมัยโบราณ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยลงมา ไม่ปรากฏว่ามีการชื่อสกุลกัน⁸ คงนิยมใช้เรียกชื่อตัว เช่น นายมี นายมา และการไม่มีชื่อสกุลใช้เป็นเหตุให้เกิดความยุ่งยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางปกครอง เพราะการระบุตัวบุคคลด้วยชื่อตัวเพียงอย่างเดียวสามารถทำได้ยาก ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 จึงได้ทรงดำริให้คนไทยทุกคนต้องมีทั้งชื่อตัวและชื่อสกุล ให้แพร่หลายทั่วถึงพลเมืองตลอดทั่วพระราชอาณาจักรก็เพื่อที่จะทราบตำแหน่ง รูปพรรณสัณฐานบุคคล และเทือกเถาเหล่ากอสืบมาแต่บิดามารดาได้ เพื่อจะได้จัดทำทะเบียนคนเกิด คนตาย และการจดทะเบียนสมรสไว้เป็นหลักฐานสืบไป พระองค์ได้วางหลักฐานสำคัญในการสืบสกุลไว้โดยถือเอาสายสัมพันธ์ทางบิดาผู้ให้กำเนิดแต่ฝ่ายเดียว และได้ตราพระราชบัญญัติชื่อนานามสกุล พ.ศ. 2456 ขึ้น เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2456⁹ ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติเกี่ยวกับนามสกุลฉบับแรก เพื่อเป็นหลักให้บุคคลทุกคนได้มีชื่อตัวและชื่อสกุล

ต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติ ชื่อบุคคล พ.ศ. 2485 ขึ้น จนได้มีการแก้ไขเป็นพระราชบัญญัติ ชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 โดยได้มีการปรับปรุงเรื่องการจัดทะเบียน การขอเปลี่ยนชื่อตัว ชื่อรอง และชื่อสกุล¹⁰ ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 2) พ.ศ. 2530 ได้เพิ่มเติมในเรื่องหญิงหม้ายโดยความตายของสามีให้มีสิทธิใช้

⁸ ชาร์ทอง ทองสวัสดิ์, นิรมล เมธีสกุล, ประภาพรพรณ อุดมจรรยา, รายการบำยมีคำตอบ ตอน สตรี : การเลือกใช้นามสกุล [รายการโทรทัศน์], โทรทัศน์สีช่อง 9, กันยายน 2543

⁹ บาราย, “ก่อนจะตั้งนามสกุล,” *ไทยรัฐออนไลน์* (12 กรกฎาคม 2552). [ออนไลน์] [อ้างเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2552] เข้าถึงได้จาก : <http://www.thairath.co.th/content/pol/18830>

¹⁰ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติ ชื่อบุคคล พ.ศ. 2505

ชื่อสกุลของสามีต่อไปได้ แต่ไม่ตัดสิทธิกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิม¹¹ และต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน

2.2 ที่มาของพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548¹²

การให้สิทธิหญิงเลือกใช้ชื่อสกุลเดิมหลังแต่งงานไม่ใช่เรื่องใหม่ในสังคมไทยแต่อย่างใด เนื่องจากพระราชบัญญัติขนานนามสกุล พ.ศ. 2456 ซึ่งเป็นกฎหมายว่าด้วยชื่อบุคคลฉบับแรก ได้ให้สิทธิสตรีที่แต่งงานแล้วสามารถเลือกใช้ชื่อสกุลของสามี หรือใช้ชื่อสกุลเดิมของตนก็ได้ ดังในมาตรา 6 พระราชบัญญัติขนานนามสกุล พ.ศ. 2456 บัญญัติว่า “หญิงได้ทำงานสมรส มีสามีแล้วให้ใช้ชื่อสกุลของสามี แลคงใช้ชื่อตัวแลชื่อสกุลเดิมของตนได้”

ต่อมาได้มีการแก้ไขเรื่องการใช้ชื่อสกุลของหญิงมีสามี โดยพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พุทธศักราช 2584 บัญญัติไว้ในมาตรา 13 ว่า “หญิงมีสามี ให้ใช้ชื่อสกุลของสามี” และพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ยังคงถือหลักการเรื่องการใช้ชื่อสกุลของหญิงมีสามีเช่นเดียวกัน กับพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พุทธศักราช 2484 โดยนำถ้อยคำเดียวกันบัญญัติไว้ในมาตรา 12

ช่วงปี พ.ศ. 2525 ในสมัยที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ สมาชิกผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช พรรคประชาธิปัตย์ ได้เสนอแก้ไขพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ให้ผู้หญิงที่จะสมรสมีสิทธิใช้นามสกุลของตนได้ ปรากฏว่า ได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง ผู้แทนราษฎรเสียงข้างมาก คัดค้านกฎหมายฉบับนี้ ทำให้ร่างพระราชบัญญัติชื่อบุคคลที่ได้รับการเสนอให้พิจารณาไม่ผ่านความเห็นชอบ

ปี พ.ศ. 2528 คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ สมาชิกผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช พรรคประชาธิปัตย์ เสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติ ชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 โดยให้หญิงหม้ายโดยการตายของสามีเลือกใช้สกุลเดิมของตนได้ สภาผู้แทนราษฎรลงมติเห็นชอบ ทำให้มีการตราพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2530 ต่อมา

ในปี พ.ศ. 2538-2539 นางอัญชลี วานิช เทพบุตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดภูเก็ต พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านในขณะนั้นได้เสนอแก้ไข พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ให้หญิงที่สมรสมีสิทธิเลือกใช้นามสกุลเดิมของตนได้ ปรากฏว่า กระทรวงมหาดไทยโดยรัฐมนตรีพรรคความหวังใหม่ขอรับไว้พิจารณาก่อนรับหลักการ และส่งเรื่องคืนมาที่สภาผู้แทนราษฎร โดยมิได้แสดงความเห็นใดๆ ทั้งสิ้น

¹¹ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติ ชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2530

¹² สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, เอกสารประกอบการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ ..) พ.ศ., ภาคผนวก 1 (เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์)

ใน พ.ศ. 2541 คณะรัฐมนตรีโดยนายกรัฐมนตรี (นายชวน หลีกภัย) ได้เห็นชอบในหลักการร่างพระราชบัญญัติชื้อบุคคล (ฉบับที่.....) พ.ศ. ที่เปิดโอกาสให้สตรีที่สมรสแล้วมีสิทธิเลือกใช้นามสกุลเดิมของตนได้ และส่งร่างให้คณะกรรมการกฤษฎีกาแก้ไขถ้อยคำในร่างกฎหมายดังกล่าว ปรากฏว่า คณะกรรมการกฤษฎีกากลับแสดงความเห็นคัดค้านต่อ ร่างกฎหมายดังกล่าว ชัดต่อจารีตประเพณีของครอบครัวที่ภรรยาต้องใช้ชื่อสกุลตามสามี

ต่อมาผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาได้ยื่นหนังสือ ด่วนที่สุด ที่ ผร 22/1005 ลงวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2544¹³ ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าพระราชบัญญัติชื้อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญมาตรา 30 หรือไม่

ศาลรัฐธรรมนูญได้มีมติรับคำร้องของผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาไว้พิจารณา เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2544 และส่งเรื่องให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในฐานะผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติชื้อบุคคล พ.ศ. 2505 ทราบ และให้ทำการทรวมหาตไทยทำหนังสือชี้แจงในเรื่องดังกล่าว

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีหนังสือ ลงวันที่ 1 ตุลาคม 2544 ชี้แจงข้อดีและข้อเสียกรณีที่หญิงที่ทำการสมรสจะเลือกใช้ชื่อสกุลเดิมหรือชื่อสกุลของคู่สมรสก็ได้ดังนี้

ก. ข้อดี คือ

(1) ทำให้ครอบครัวที่มีแต่บุตรสาว สามารถอ้างไว้ซึ่งชื่อสกุลของตนเองได้

(2) เปิดโอกาสให้หญิงที่ไม่ประสงค์จะใช้ชื่อสกุลของสามี เนื่องจากสามีเป็นคนต่างด้าว หรือชื่อสกุลของตนเองเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป สามารถใช้ชื่อสกุลของตนเองได้

(3) เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เห็นว่า หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกับชายตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้

ข. ข้อเสีย คือ

(1) ทำให้บุตรที่เกิดมาไม่ทราบว่าจะใช้ชื่อสกุลของบิดาหรือมารดา และอาจทำให้พี่น้องครอบครัวเดียวกันใช้ชื่อสกุลแตกต่างกัน

(2) ทำให้ยากแก่การพิสูจน์ตัวบุคคล เพราะมีการแก้ไขชื่อสกุลสลับกันไปมา

(3) เป็นประโยชน์เฉพาะบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น ไม่เป็นบรรทัดฐาน ระเบียบปฏิบัติที่ดีของประเทศไทย

และกระทรวงมหาดไทยได้พิจารณาและลงความเห็นว่ พระราชบัญญัติชื้อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 เป็นการปฏิบัติที่พิจารณาในแง่วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนชาวไทย

¹³ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 21/2546 วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2546 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 121 ตอนที่ 17 ก 2547, น.75-184.

ตลอดจนเป็นมาตรการทางด้านกฎหมายเพื่อต้องการให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง สำหรับสิทธิเท่าเทียมชายและหญิงน่าจะเป็นสิทธิทางสังคมและการเมือง อาทิ เช่น สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้ววินิจฉัยว่า “รัฐธรรมนูญ มาตรา 30 เป็นบทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของชนชาวไทยตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน โดยให้ทุกคน มีความเสมอภาคในกฎหมาย ซึ่งถือเป็นหลักความเสมอภาคโดยเฉพาะการรับรองสิทธิเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง และการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล

การใช้ชื่อสกุลเป็นมาตรการของรัฐในการจำแนกตัวบุคคลเพื่อแสดงถึงแหล่งกำเนิด ว่ามาจากวงศ์ตระกูลใด อันเป็นการแสดงเผ่าพันธุ์ เทือกเถาเหล่ากอของบุคคล โดยการใช้ชื่อสกุลถือว่าเป็นเรื่องสิทธิของบุคคลที่มีอยู่อย่างเท่าเทียมกันทุกคน ทั้งนี้ รัฐยังคงมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองบุคคลตามกฎหมายเพื่อมิให้การใช้ชื่อสกุลของ บุคคลใดก่อให้เกิดความเสียหายหรือเสื่อมเสียแก่บุคคลอื่นได้ และถือเป็นหน้าที่ของบุคคลทุกคนที่จะต้องไม่ให้เกิดการใช้สิทธิในการใช้ชื่อสกุลไปกระทบกระเทือนต่อสิทธิของบุคคลอื่นเช่นกัน

เมื่อบทบัญญัติมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มีลักษณะเป็นบทบังคับให้หญิงมีสามีต้องใช้ชื่อสกุลของสามีเท่านั้น อันเป็นการกีดกันสิทธิในการใช้ชื่อสกุลของหญิงมีสามี ทำให้ชายและหญิงมีสิทธิไม่เท่าเทียมกัน เกิดความไม่เสมอภาคกันทางกฎหมาย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ศาลรัฐธรรมนูญจึงวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เพราะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 เป็นอันใช้บังคับมิได้”

ต่อมา พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548 ได้วางหลักให้ คู่สมรสมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามที่ตกลงกัน หรือต่างฝ่ายต่างใช้ชื่อสกุลเดิมของตน ทำให้ การใช้ชื่อสกุลของสตรีเกิดความเสมอภาค และเท่าเทียมกับชาย ไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อสตรี อีกต่อไป

2.3 สารสำคัญของพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548¹⁴

(ก) การใช้ชื่อนามสกุลหลังการสมรส คู่สมรสมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามที่ตกลงกัน หรือต่างฝ่ายต่างใช้นามสกุลเดิมของตน การตกลงกันนี้ คู่สมรสจะกระทำเมื่อมีการสมรส

¹⁴ สถานกงสุลใหญ่ ณ นครแฟรงก์เฟิร์ต, การใช้ชื่อสกุลตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2548 [ออนไลน์][อ้างเมื่อ 22 มิถุนายน 2552] เข้าถึงได้จาก : <http://www.thaigeneralkonsulat.de/th/consular/namensfuehrung.html>

หรือในระหว่างสมรสก็ได้ หรือจะตกลงเปลี่ยนแปลงภายหลังก็ได้¹⁵ ซึ่งจะทำให้คู่สมรสเลือกใช้นามสกุลได้ 4 แบบ คือ

แบบ	ชาย	หญิง
1	ชายใช้นามสกุลชาย	หญิงใช้นามสกุลหญิง (คงนามสกุลเดิมทั้งคู่)
2	ชายใช้นามสกุลชาย	หญิงใช้นามสกุลชาย (รูปแบบเดิม)
3	ชายใช้นามสกุลหญิง	หญิงใช้นามสกุลหญิง (ชายเปลี่ยนแต่หญิงไม่เปลี่ยน)
4	ชายใช้นามสกุลหญิง	หญิงใช้นามสกุลชาย (สลับนามสกุลกัน)

**ตารางที่ 1 รูปแบบการใช้ชื่อสกุลตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505
ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548**

โดยมีข้อสังเกต คือ ถ้าสำหรับหญิงมีสามีซึ่งใช้นามสกุลของสามีก่อนวันที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคลนี้ใช้บังคับ ให้มีสิทธิใช้นามสกุลของสามีต่อไปได้ หรือจะกลับมาใช้นามสกุลเดิมของตนก็ได้ หรือจะตกลงใหม่ระหว่างสามีภรรยาเป็นประการอื่นได้¹⁶

ซึ่งหากต้องการเปลี่ยนนามสกุลหลังสมรสให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับใหม่นี้ สามารถปฏิบัติได้ดังนี้

- หญิงแต่งงานที่ใช้นามสกุลของสามีอยู่แล้ว ต้องการใช้นามสกุลของสามีต่อไป สามารถใช้นามสกุลของสามีต่อไปได้
- หญิงแต่งงานที่ใช้นามสกุลของสามีแล้ว ต้องการกลับมาใช้นามสกุลเดิมของตนเอง สามารถยื่นคำร้องขอเปลี่ยนนามสกุลได้ที่อำเภอที่ตนเองมีทะเบียนบ้านอยู่
- หญิงแต่งงานที่ใช้นามสกุลตามกำเนิดของตนเองเป็นนามสกุลหลังสมรส สามารถเปลี่ยนมาใช้นามสกุลของคู่สมรสในภายหลังได้ โดยยื่นคำร้องขอเปลี่ยนนามสกุลได้ที่อำเภอที่ตนเองมีทะเบียนบ้านอยู่

(ข) การใช้นามสกุลหลังการหย่า หลังหย่าหรือศาลพิพากษาให้การสมรส คู่สมรสที่ใช้นามสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งต้องกลับไปใช้นามสกุลเดิมของตน¹⁷

¹⁵ **มาตรา 12** คู่สมรสมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามที่ตกลงกัน หรือต่างฝ่ายต่างใช้ชื่อสกุลเดิมของตน การตกลงกันตามวรรคหนึ่ง จะกระทำเมื่อมีการสมรสหรือในระหว่างสมรสก็ได้ข้อตกลงตามวรรคหนึ่ง คู่สมรสจะตกลงเปลี่ยนแปลงภายหลังก็ได้

¹⁶ **ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการทะเบียนชื่อบุคคล พ.ศ. 2551 ข้อ 17, 18, และ 19**

¹⁷ **มาตรา 13 วรรค 1** เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงด้วยการหย่าหรือศาลพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส ให้ฝ่ายซึ่งใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน

(ค) การใช้นามสกุลหลังคู่สมรสเสียชีวิต หากคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียชีวิต ฝ่ายที่ยังมีชีวิตอยู่และใช้นามสกุลของอีกฝ่ายหนึ่ง มีสิทธิใช้นามสกุลนั้นต่อไปได้ แต่เมื่อจะสมรสใหม่ ให้กลับไปใช้นามสกุลเดิมของตน¹⁸

(ง) การใช้ชื่อรอง คู่สมรสอาจใช้นามสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นชื่อรองได้ เมื่อได้รับความยินยอมของฝ่ายนั้นแล้วโดยสามารถยื่นคำร้องขอเพิ่มชื่อรองได้ที่อำเภอที่ตนเองมีทะเบียนบ้านอยู่¹⁹

(จ) การใช้นามสกุลควบ ตามกฎหมายใหม่ ไม่สามารถใช้นามสกุลควบได้ เช่น นางสาววดี มีดี แต่งงานกับนายวสันต์ มีนา จะเลือกใช้นามสกุลควบเป็น นางวดี มีดี-มีนา ไม่ได้

2.3 การใช้ชื่อสกุลของบุตร

(ก) การใช้ชื่อสกุลของบุตรหลังจากพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548 ใช้บังคับ

พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548 มิได้มีการบัญญัติเรื่องการใช้ชื่อสกุลของบุตรแต่อย่างใด มีแต่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 มาตรา 1561 ซึ่งวางหลักไว้ว่า บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดา และในกรณีที่บิดาไม่ปรากฏบุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของมารดา²⁰ ซึ่งได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 1283/2522 ได้วางหลักการใช้ชื่อสกุลของบุตรไว้ว่า บุตรมีสิทธิเลือกใช้ชื่อสกุลของบิดา หรือมารดาก็ได้แม้ไม่ต้องในกรณีที่บิดาไม่ปรากฏบิดา²¹ ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่ได้วางไว้เพื่อถือปฏิบัติตั้งแต่ครั้งที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับเดิมใช้บังคับอยู่ เมื่อความไม่ปรากฏว่าพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับใหม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์เรื่องการใช้ชื่อสกุลของบุตรแต่อย่างใด

¹⁸ มาตรา 13 วรรค 2 เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงด้วยความตาย ให้ฝ่ายซึ่งยังมีชีวิตอยู่และใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิใช้ชื่อสกุลนั้นต่อไปได้ แต่เมื่อจะสมรสใหม่ ให้กลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน

¹⁹ มาตรา 6 วรรค 3 คู่สมรสอาจใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นชื่อรองได้เมื่อได้รับความยินยอมของฝ่ายนั้นแล้ว

²⁰ มาตรา 1561 บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดาในกรณีที่บิดาไม่ปรากฏบุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของมารดา

²¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1283/2522 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1561 ซึ่งให้ใช้บังคับโดยพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2519 นั้น เป็นบทบัญญัติให้สิทธิแก่บุตร กล่าวคือให้บุตร มีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดาและในกรณีที่บิดาไม่ปรากฏว่าใคร เป็นบิดา บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของมารดาได้ มิได้บังคับว่าบุตรจะต้องใช้ชื่อสกุลของบิดาหรือมารดาเมื่อกฎหมายมิได้บังคับไว้ บุตรก็ชอบที่จะใช้ชื่อสกุลอื่นได้ แม้จะปรากฏว่ามีบิดาโดยชอบด้วยกฎหมายอยู่ ก็ตาม การที่ ศ. ผู้เป็นบิดาและโจทก์ผู้เป็นมารดายินยอมพร้อมใจกันให้บุตรใช้ชื่อสกุลของมารดาหาเป็นการต้องห้ามตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1561 วรรค 2 ไม่

(ข) การขอแก้ชื่อสกุลของบุตร

กรณีมีความต้องการจะแก้ชื่อสกุลบุตรจากชื่อสกุลของบิดา ไปใช้ชื่อสกุลของมารดา หรือแก้ชื่อสกุลบุตรจากชื่อสกุลมารดาไปใช้ชื่อสกุลของบิดานั้นสามารถทำได้ โดยได้มีหนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0402/ว 1303 ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2527 ได้วางแนวทางปฏิบัติไว้ดังนี้²²

1. กรณีจะขอแก้ชื่อสกุลของบุตรจากชื่อสกุลของ “บิดา” ไปใช้ชื่อสกุลของ “มารดา” พิจารณาได้ดังนี้

ก. กรณีบุตรเป็นผู้เยาว์มีบิดาที่ชอบด้วยกฎหมาย

ในกรณีที่บุตรบรรลุนิติภาวะแล้วให้ถือเป็นสิทธิของบุตรที่จะดำเนินการได้ด้วยตนเอง แต่บุตรจะต้องแสดงเหตุผลความจำเป็นและพยานหลักฐาน หรือบันทึกปากคำในการใช้ชื่อสกุลของมารดาไว้ประกอบพิจารณาอนุญาต ส่วนในกรณีที่บุตรยังไม่บรรลุนิติภาวะ เมื่อมารดาหรือบิดาหรือผู้ปกครองยื่นคำขอต่อนายทะเบียน ให้นายทะเบียนเรียกบิดา มารดามาสอบปากคำแล้วบันทึกปากคำให้ปรากฏความยินยอมของบิดาและมารดาต่อหน้านายทะเบียนท้องที่ พร้อมทั้งให้เหตุผลที่ร้องขอประกอบ

2. กรณีบุตรเป็นผู้เยาว์ไม่ปรากฏบิดาที่ชอบด้วยกฎหมาย

มารดาสามารถดำเนินการโดยไม่ต้องขอความยินยอมจากบิดา เนื่องจากเด็กเกิดจากหญิงที่ไม่ได้มีการสมรสกับชายให้ถือว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิง ตามนัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1546 มารดาจึงสามารถใช้อำนาจปกครองทำการแทนบุตรซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะ เพื่อขอแก้ชื่อสกุลของบิดาไปใช้ชื่อสกุลของมารดาได้โดยบิดาไม่ต้องไปให้ปากคำเพื่อบันทึกความยินยอมแต่อย่างใด และในกรณีที่บุตรบรรลุนิติภาวะแล้ว ก็เป็นสิทธิของบุตรที่จะดำเนินการได้ด้วยตนเองเช่นกัน เพราะบุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของมารดาตามนัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1561 วรรค 2²³

2. กรณีจะขอแก้ชื่อสกุลของบุตรจากชื่อสกุลของ “มารดา” ไปใช้ชื่อสกุลของ “บิดา” พิจารณาได้ดังนี้

1. กรณีบุตรเป็นผู้เยาว์และปรากฏบิดาที่ชอบด้วยกฎหมาย

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1561 วรรค 1 บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดา ดังนั้น เมื่อบิดามารดาหรือผู้ปกครองยื่นคำขอต่อนายทะเบียนท้องที่ นายทะเบียน

²² ส่วนการทะเบียนทั่วไป สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, คู่มือปฏิบัติงานทะเบียนชื่อบุคคล พ.ศ. 2543, (กรุงเทพฯ : บริษัท เดอะสยาม เฮอร์เทจ จำกัด, 2543), น.299-301

ท้องที่สามารถอนุญาตได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมของบิดา และในกรณีที่บุตรบรรลุนิติภาวะแล้ว ให้ถือเป็นสิทธิของบุตรที่จะดำเนินการได้ด้วยตนเอง นายทะเบียนท้องที่ก็อนุญาตได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมของบิดา

2. กรณีบุตรเป็นผู้เยาว์มีบิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

เมื่อมารดาหรือผู้ปกครองยื่นคำขอต่อนายทะเบียน ให้นายทะเบียนท้องที่เรียกบิดามารดามานับที่ปากคำแสดงความยินยอมให้ปรากฏเป็นหลักฐานไว้ประกอบการพิจารณาอนุญาต และในกรณีที่บุตรบรรลุนิติภาวะ ก็เป็นสิทธิของบุตรที่จะดำเนินการได้ด้วยตนเองเช่นกัน โดยยื่นคำขอต่อนายทะเบียนท้องที่ขอใช้ชื่อสกุลบิดา ให้นายทะเบียนท้องที่เรียกบิดามารดามานับที่ปากคำแสดงความยินยอม ให้ปรากฏเป็นหลักฐานไว้ประกอบการพิจารณาอนุญาต

3. พลของการไม่แก้ไขชื่อสกุลตามสามีของหญิงที่จดทะเบียนสมรสก่อนที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับปัจจุบันใช้บังคับ

ก่อนที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2548 ใช้บังคับ ได้มีกฎหมายเดิมได้บัญญัติไว้ให้ หญิงที่จดทะเบียนต้องเปลี่ยนคำนำนามเป็น “นาง”²⁴ และเปลี่ยนนามสกุลตามสามี²⁵ โดยต้องไปยื่นคำร้องขอแก้ไขรายการ ณ สำนักทะเบียนที่มีชื่อในทะเบียนบ้านและเมื่อแก้ไขรายการในทะเบียนบ้าน แล้วต้องยื่นคำร้องขอมีบัตรประจำตัวประชาชนใหม่ ภายใน 60 วัน²⁶ กรณีดังกล่าวได้มีการวางบรรทัดฐานถึงผลทางกฎหมายไว้ตามหนังสือกระทรวงมหาดไทยเรื่อง การหารือเรื่องการขอแก้ไขชื่อสกุลของหญิงที่มีสามีระหว่างปลัดกรุงเทพมหานครและกรมการปกครอง เลขที่ มท 0310.2 / 2290 ลงวันที่ 13 สิงหาคม 2539 ได้วางบรรทัดฐานไว้ดังนี้²⁷

1. กรณีหญิงที่ได้จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายกับสามีถึงแม้ว่าจะไม่ได้ยื่นคำขอแก้คำนำหน้านามจาก “นางสาว” เป็น “นาง” ตามนัยพระราชกฤษฎีกาให้คำนำหน้านามสตรี พ.ศ. 2460

²³ อ้างแล้ว มาตรา 1561

²⁴ พระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี พ.ศ. 2460 ข้อ 1 (ข) ถ้าเป็นผู้ที่มีสามีแล้ว แต่สามีเป็นผู้ยังไม่บรรลุนิติภาวะให้ใช้คำว่า “นาง” เป็นคำนำนาม แล้วเอานามสกุลของสามีเข้าประกอบ

²⁵ พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 หญิงมีสามี ให้ใช้ชื่อสกุลของสามี

²⁶ พระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน พ.ศ. 2526 มาตรา 6 จัดว่า ผู้ถือบัตรต้องมีบัตรใหม่หรือเปลี่ยนบัตรแล้วแต่กรณี โดยยื่นคำขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในหกสิบวันนับแต่

(3) วันที่แก้ไขชื่อตัว ชื่อสกุล หรือชื่อตัวและชื่อชื่อสกุลในทะเบียนบ้าน

²⁷ ส่วนการทะเบียนทั่วไป สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, คู่มือปฏิบัติงานทะเบียนชื่อบุคคล พ.ศ. 2543, น.265-257.

ข้อ 1 (ข) และไม่ได้ขอแก้ไขชื่อสกุลตามสามีตามนัย มาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ก็ถือว่าหญิงผู้นั้น เป็นหญิงมีสามีโดยถูกต้องตามกฎหมายตั้งแต่วันที่ทะเบียนสมรสแล้ว

2. การที่หญิงไม่ได้ขอแก้คำนำหน้านามเป็น “นาง” และไม่ได้ขอแก้ไขชื่อสกุลตามสามีถือเป็นการกระทำผิดตามพระราชกฤษฎีกาให้คำนำหน้านามสตรี และพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 แต่กฎหมายดังกล่าวไม่ได้กำหนดโทษผู้ฝ่าฝืนไว้ จึงไม่สามารถอาจดำเนินคดีกับผู้ฝ่าฝืนได้

3. เมื่อหญิงที่มีสามีที่ไม่ได้แก้ไขชื่อสกุลตามสามีทำการจะทะเบียนหย่าก็ถือว่า หญิงนั้นเป็นหญิงหม้ายโดยการหย่า ต้องมาใช้ชื่อสกุลเดิมของตนเองตามนัย มาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505

ข้อสังเกต กรณีที่ได้มีการจดทะเบียนภายหลังจากที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548 ใช้บังคับ โดยฝ่ายภริยาได้เลือกที่จะใช้ชื่อสกุลของสามี แต่ไม่ได้ไปดำเนินการเปลี่ยนชื่อสกุลตามที่กฎหมายกำหนด จะมีผลตามกฎหมายเช่นไร

กรณีนี้แม้จะยังมิได้มีการวางแผนบรรทัดฐานไว้มาก่อน แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่าผลทางกฎหมายควรจะเป็นไปทางเดียวกับหญิงที่จดทะเบียนสมรสก่อนที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคลใช้บังคับ เพราะเมื่อมีการเปลี่ยนชื่อสกุล ก็ต้องไปทำการแก้ไขชื่อในทะเบียนบ้านและทำบัตรประจำตัวประชาชนใหม่เช่นกัน เมื่อไม่ได้ทำการแก้ไข ก็ถือว่าเป็นความผิดเช่นกันเนื่องจากได้แจ้งความประสงค์ว่าจะเลือกใช้ชื่อสกุลสามีแล้ว หากยังคงใช้นามสกุลเดิมต่อไปก็เป็นการใช้นอกกฎหมาย แม้กฎหมายจะไม่ได้บัญญัติโทษไว้ แต่หากต้องการไปทำการเกี่ยวกับการทะเบียนต่าง ๆ นายทะเบียนอาจปฏิเสธไม่ทำนิติกรรมได้ เนื่องจาก หลักฐานบัตรประจำตัวประชาชนที่ยังคงใช้ชื่อสกุลเดิมอยู่ก็ไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานระบุตัวตนของตนเองในทางทะเบียนอีกต่อไป เพราะตามข้อมูลในระบบทะเบียนบุคคลได้รับรู้ว่าบุคคลนั้น ๆ ได้ทำการจดทะเบียนสมรสและได้เลือกเปลี่ยนชื่อสกุลไปใช้ชื่อสกุลของสามีแล้ว

อีกทั้งการเปลี่ยนเลือกเปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลตามสามีถือเป็นการแก้ไขชื่อสกุลที่กฎหมายวางหลักให้ต้องไปยื่นขอเปลี่ยนบัตรประชาชนใหม่ภายใน 60 วันนับแต่วันที่เปลี่ยนชื่อสกุลตามพระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน พ.ศ. 2526²⁸ ซึ่งหากไม่ไปทำการเปลี่ยนภายในระยะเวลาที่กำหนดจะต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 200 บาท²⁹

²⁸ อ้างแล้ว พระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน พ.ศ. 2526 มาตรา 6 จัตวา

²⁹ พระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน พ.ศ. 2526 มาตรา 11 วรรคสอง เมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาการขอมีบัตรใหม่ตามมาตรา 6 ตรี วรรคหนึ่ง หรือการขอมีบัตรใหม่ หรือขอเปลี่ยนบัตรตามมาตรา 6 จัตวา วรรคหนึ่ง ผู้ถือบัตรผู้ใดไม่มีบัตรใหม่ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองร้อยบาท

4. การจดทะเบียนการหย่า

การจดทะเบียนหย่าสามารถทำได้โดยคู่สมรส ยื่นคำร้องขอจดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียน ในฐานะผู้ร้องขอจดทะเบียนหย่า พร้อมแนบหลักฐานคือ บัตรประจำตัวประชาชน หรือบัตรอื่นที่ทางราชการออกให้, สำเนาทะเบียนบ้าน, หลักฐานการจดทะเบียนสมรส, หนังสือสัญญาหย่า และคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลกรณีหย่าตามคำพิพากษา โดยนายทะเบียนจะชี้แจงผลของการจดทะเบียนการหย่าให้คู่สมรสทราบ หากทั้งคู่ยังยืนยันที่จะขอจดทะเบียนการหย่า นายทะเบียนจะตรวจสอบคำร้องและหลักฐานจากนั้นจะดำเนินการลงรายการในทะเบียนการหย่าและใบสำคัญการหย่า สำหรับในกรณีที่ผู้ร้องทั้งสองฝ่ายประสงค์จะให้บันทึกข้อตกลงเกี่ยวกับทรัพย์สิน อำนาจการปกครองบุตร หรือเรื่องอื่นให้แจ้งนายทะเบียนเพื่อบันทึกไว้ นายทะเบียนจะได้บันทึกไว้ในทะเบียนการหย่า และหลังจากที่ผู้ร้องและพยานลงลายมือชื่อในทะเบียนการหย่า แล้วนายทะเบียนจะตรวจสอบความถูกต้องและลงลายมือชื่อในทะเบียนการหย่า และในใบสำคัญการหย่า พร้อมมอบใบสำคัญการหย่า ให้แก่ผู้ร้องฝ่ายละหนึ่งฉบับ เมื่อเสร็จสิ้นถือว่าการสมรสของทั้งคู่สิ้นสุดลงโดยสมบูรณ์³⁰

ในทางปฏิบัติ การจดทะเบียนหย่าในบางกรณีเกิดปัญหาขึ้นนับตั้งแต่ก่อนที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548 ใช้บังคับ คือกรณีที่ภริยามีได้แก้ไขชื่อสกุลของสามีตามที่กฎหมายกำหนด ก่อนที่จะจดทะเบียนหย่า นายทะเบียนจะไม่สามารถรับจดทะเบียนให้ได้ โดยต้องทำการแก้ไขให้ภริยาเปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลของสามีก่อน นายทะเบียนจึงจะรับจดทะเบียนหย่าให้ ดังนั้นจึงสามารถแยกพิจารณากรณีของการจดทะเบียนหย่าเกี่ยวเนื่องกับการเปลี่ยนชื่อสกุลหลังจดทะเบียนสมรส ได้ออกเป็น 3 กรณีคือ

4.1 การจดทะเบียนหย่า กรณีจดทะเบียนสมรส ก่อนและภายหลังที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับปัจจุบันใช้บังคับ โดยภริยาได้แก้ไขชื่อสกุลของสามีแล้ว

กรณีนี้ไม่ปรากฏปัญหาในทางปฏิบัติแต่อย่างใด หากได้ไปดำเนินการเปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลของสามีหลังจากจดทะเบียนสมรส ไม่ว่าจะการจดทะเบียนสมรสนั้นจะเกิดขึ้นก่อนหรือภายหลังพระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับปัจจุบันใช้บังคับ

³⁰ ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2541 ข้อ 8 และ ข้อ 20

4.2 การจดทะเบียนหย่า กรณีจดทะเบียนสมรสก่อนพระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับปัจจุบันใช้บังคับ โดยภริยามีได้แก้ไขชื่อสกุลของสามี

กรณีที่จดทะเบียนสมรสก่อนที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับปัจจุบันใช้บังคับและหลังจากจดทะเบียนสมรสแล้ว ฝ่ายภริยาก็มิได้ไปดำเนินการเปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลของสามีแต่อย่างใด ซึ่งผลตามกฎหมายก็จะเป็นดังที่ได้บรรยายไว้ในหัวข้อที่ 3 เรื่องผลของการไม่แก้ไขชื่อสกุลตามสามีของหญิงที่จดทะเบียนสมรสก่อนที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับปัจจุบันใช้บังคับ โดยกรณีนี้ หากคู่สมรสต้องการจดทะเบียนหย่า นายทะเบียนจะไม่สามารถจดทะเบียนหย่าให้ได้ทันที โดยจะแนะนำให้ฝ่ายหญิงเปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลของสามีก่อน แล้วจึงยื่นขอทำบัตรประชาชนใหม่และขอทำการแก้ไขรายการในทะเบียน เพื่อนำสำเนาทะเบียนบ้านและบัตรประชาชนที่ได้แก้ไขชื่อสกุลเป็นชื่อสกุลของสามีแล้วมาใช้เป็นหลักฐานในการยื่นคำร้องขอจดทะเบียนหย่า³¹ ซึ่งกรณีนี้ได้มีการวางหลักจากบันทึก คำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่อง การจดทะเบียนการหย่า กรณีภริยามีได้แก้คำนำนามและมีได้ใช้ชื่อสกุลของสามี ลงวันที่ 13 สิงหาคม 2539 ไว้สรุปได้ดังนี้³²

แม้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว จะได้บัญญัติให้การสมรสและการหย่าจะต้องมีการจดทะเบียนไว้ก็ตาม แต่หลักเกณฑ์และวิธีการจดทะเบียนนั้นได้มีการตราพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พุทธศักราช 2478 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมจนถึงปัจจุบันไว้เป็นกฎหมายอีกฉบับหนึ่งแยกต่างหากจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และได้มีระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว เพื่อวางแนวทางการปฏิบัติงานของนายทะเบียนและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา ซึ่งในขณะนั้นได้แก้ไขระเบียบกระทรวงมหาดไทยที่ออกเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2541 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในทางทะเบียน และเพื่อประโยชน์ของคู่สมรสเองและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ของคู่สมรส ที่จะได้ทราบว่าเป็นบุคคลที่เป็นสามีภริยากันนั้นได้ทำการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายแล้วหรือไม่

³¹ หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0402 /17684 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2532 วางหลักไว้ ในกรณีผู้ร้องขอจดทะเบียนการหย่า แต่ปรากฏหลักฐานของฝ่ายหญิงยังมิได้แก้ไขรายการคำนำหน้านามจาก «น.ส.» เป็น «นาง» และเปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลตามสามีให้ถูกต้อง นายทะเบียนจะต้องแจ้งให้ผู้ร้องฝ่ายหญิงได้ดำเนินการแก้ไขหลักฐานดังกล่าวให้ถูกต้องตามกฎหมายเสียก่อน ซึ่งผู้ร้องจะดำเนินการยื่นคำร้องขอแก้ไขด้วยตนเองหรือให้นายทะเบียนดำเนินการแก้ไขก็ได้ โดยส่งสำเนาทะเบียนการสมรสหรือใบสำคัญการสมรสส่งให้นายทะเบียนที่ผู้ร้องฝ่ายหญิงมีภูมิลำเนาอยู่ เพื่อแก้ไขรายการคำนำหน้านามและชื่อสกุลตามสามีในหลักฐานทะเบียนบ้าน เมื่อได้แก้ไขหลักฐานดังกล่าวแล้ว นายทะเบียนจึงจะจดทะเบียนการหย่าให้

³² คำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกา, การจดทะเบียนการหย่า กรณีภริยามีได้แก้คำนำนามและมีได้ใช้ชื่อสกุลของสามี, ลงวันที่ 13 สิงหาคม 2539 เลขเสร็จ 306/2543

เมื่อเป็นเช่นนี้ หากคู่สมรสประสงค์จะทำการหย่าโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย ก็ต้องยื่นคำขอต่อนายทะเบียน พร้อมหลักฐานการจดทะเบียนสมรส หนังสือสัญญาหย่า และหลักฐานที่เกี่ยวข้องซึ่งนายทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัวย่อมมีหน้าที่รับคำขอจดทะเบียนการหย่าไว้และตรวจสอบหลักฐานว่าเป็นหลักฐานที่ถูกต้องหรือมีข้อความถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ ทั้งนี้ ตามนัยข้อ 20 แห่งระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2541 เพราะมีกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและหน้าที่ของคู่สมรส ซึ่งได้แก่ข้อ 1 แห่งพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี พ.ศ. 2460 ที่บัญญัติให้สตรีผู้มีสามีแล้ว แต่สามีเป็นผู้ยังไม่มียศบรรดาศักดิ์ ให้ใช้คำว่า “นาง” เป็นคำนำนาม และเอาชื่อสกุลของสามีเข้าประกอบ และมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ที่บัญญัติให้หญิงมีสามีใช้ชื่อสกุลของสามี

ดังนั้น ในทางปฏิบัติของนายทะเบียน กระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0422/ว856 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2530 เรื่อง การแก้ไขรายการในทะเบียนบ้าน³³ กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานของนายทะเบียนเอาไว้เพื่อให้มีการแก้ไขคำนำนามและชื่อสกุลของหญิงมีสามีในทางทะเบียนในกรณีที่ได้มีการจดทะเบียนสมรสหรือได้มีการจดทะเบียนการหย่า นายทะเบียนจึงย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่ได้อำนาจไว้ตามกฎหมายที่จะดำเนินการแก้ไขทางทะเบียนให้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงได้ไม่ว่าในเวลาใดๆ

และในตอนท้าย คณะกรรมการกฤษฎีกาได้ลงความเห็นสรุปว่า นายทะเบียนจึงมีอำนาจที่จะดำเนินการตามหนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0422/ว856 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2530 เรื่อง การแก้ไขรายการในทะเบียนบ้าน และหนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0402/17684 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2532³⁴ เรื่อง การหรือการปฏิบัติเกี่ยวกับการหย่า เพื่อให้มีการดำเนินการแก้ไขรายการทางทะเบียนให้ถูกต้องได้ก่อนจะดำเนินการจดทะเบียนการหย่าให้แก่คู่สมรสดังกล่าว ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่วางไว้สอดคล้องกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 พระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี พ.ศ. 2460 และพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉะนั้น ความเห็นของกระทรวงมหาดไทยในเรื่องนี้จึงเป็น

³³ ส่วนการทะเบียนทั่วไป สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, คู่มือปฏิบัติงานทะเบียนครอบครัว, (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2542), น.196-197

³⁴ อ้างแล้ว หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0402/17684 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2532

ความเห็นที่ถูกต้องแล้ว³⁵ ตราบเท่าที่ศาลรัฐธรรมนูญยังมิได้วินิจฉัยว่า กฎหมายที่กล่าวมานั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ข้อสังเกต ปัจจุบันได้มีคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ ที่ 21/2546 ให้พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ขัดต่อรัฐธรรมนูญเรื่องความเสมอภาคของหญิงและชาย โดยบัญญัติให้หญิงที่สามีสสามารถเลือกใช้ชื่อสกุลเดิมของตน หรือใช้ชื่อสกุลของสามีก็ได้ และได้มียกเลิกพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี พ.ศ. 2460 โดยประกาศใช้พระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 แทน โดยให้สิทธิหญิงที่แต่งงานแล้วสามารถเลือกใช้คำนำหน้านาม “นาง” หรือ “นางสาว” ก็ได้ ดังนั้นคำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกาที่ว่า ฉะนั้น ความเห็นของกระทรวงมหาดไทยเป็นความเห็นที่ถูกต้องแล้ว ตราบเท่าที่ศาลรัฐธรรมนูญยังมิได้วินิจฉัยว่า กฎหมายที่กล่าวมานั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ดังนั้นเมื่อได้มีคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวว่า กฎหมายดังกล่าวขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉะนั้น แนวปฏิบัติที่ได้วางไว้ให้นายทะเบียนปฏิบัติตามหนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0422/ว856 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2530 เรื่อง การแก้ไขรายการในทะเบียนบ้าน³⁶ จะเป็นบทบัญญัติที่ขัดต่อกฎหมายหรือไม่ และปัจจุบันยังไม่มีคำวินิจฉัยใดออกมาตีความเพื่อบรรเทาความวุ่นวายบรรทัดฐานในกรณีดังกล่าว

4.3 การจดทะเบียนหย่า กรณีจดทะเบียนสมรสภายหลังพระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับปัจจุบันใช้บังคับ โดยภริยา มิได้ แก้ไขชื่อสกุลของสามี

ก. กรณีภริยาเลือกจะใช้ชื่อสกุลเดิมของตนเอง

ตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับปัจจุบัน ให้สิทธิหญิงที่ทำการจดทะเบียนสมรสสามารถเลือกได้ว่าจะใช้ชื่อสกุลเดิมของตนหรือใช้ชื่อสกุลของสามี ดังนั้นในขณะที่ทำการจดทะเบียนสมรส

³⁵ กระทรวงมหาดไทยมีความเห็นว่า ในกรณีมีผู้ร้องประสงค์จะขอจดทะเบียนการหย่าโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย และมีหนังสือสัญญาหย่าถูกต้องหรือมีสำเนาคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดให้สามีภริยาหย่าขาดจากกันมาแสดง นายทะเบียนก็ต้องตรวจสอบเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ว่าครบถ้วนและถูกต้องหรือไม่ หากปรากฏว่าเอกสารใดไม่ครบถ้วนหรือไม่ถูกต้อง นายทะเบียนต้องแนะนำให้ผู้ร้องดำเนินการแก้ไขแล้วจึงจดทะเบียนการหย่าให้ซึ่งในกรณีนี้ ผู้ร้องฝ่ายหญิงยังไม่ได้แก้ไขคำนำนามจาก “นางสาว” เป็น “นาง” และยังไม่ได้ใช้ชื่อสกุลตามสามี ซึ่งเป็นการไม่ปฏิบัติตามข้อ 1 (ข) แห่งพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี พระพุทธศักราช 2460 และมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 นายทะเบียนจึงต้องรับคำร้องไว้แล้วถือปฏิบัติตามหนังสือสำนักทะเบียนกลาง ที่ มท 0402/94 ลงวันที่ 7 มีนาคม 2531 และหนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ มท 0402/17684 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2532 โดยแนะนำให้ผู้ร้องฝ่ายหญิงดำเนินการแก้ไขคำนำนามและชื่อสกุลให้ถูกต้อง ถ้าไม่สะดวกที่จะดำเนินการเอง นายทะเบียนก็จะดำเนินการให้ เมื่อได้แก้ไขคำนำนามและชื่อสกุลถูกต้องตามกฎหมายแล้ว นายทะเบียนจึงจะลงรายการในทะเบียนการหย่า (คร. 6) รวมทั้งออกใบสำคัญการหย่า (คร. 7) ให้แก่ผู้ร้องไว้เป็นหลักฐาน

³⁶ อ้างแล้ว หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0422/ว856 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2530

นายทะเบียนจะสอบถามว่าฝ่ายหญิงมีความประสงค์จะเลือกใช้ชื่อสกุลของสามีหรือใช้ชื่อสกุลเดิมของตนต่อไป หากเลือกที่จะใช้ชื่อสกุลของตนเอง นายทะเบียนก็จะทำจดทะเบียนสมรสโดยระบุว่าฝ่ายหญิงเลือกใช้ชื่อสกุลเดิมของตน และบันทึกผลการจดทะเบียนไว้ในระบบทะเบียนครอบครัว ฝ่ายหญิงจึงไม่มีความจำเป็นต้องไปแก้ไขชื่อสกุลไปใช้ชื่อสกุลของสามีอีก หากคู่สมรสต้องการจดทะเบียนหย่า ในขณะยื่นคำร้องขอจดทะเบียนหย่า ก็เพียงแต่ระบุว่าขณะจดทะเบียนฝ่ายหญิงเลือกใช้ชื่อสกุลเดิม³⁷ จึงไม่มีปัญหาเรื่องการแก้ไขหลักฐานประกอบการยื่นคำร้องอีก

ข. กรณีเรียกลูกเลือกใช้ชื่อสกุลของสามี

เป็นข้อสังเกตว่า หากเป็นกรณีที่กฎหมายให้สิทธิหญิงเลือกใช้ชื่อสกุลเดิมหรือใช้ชื่อสกุลของสามีหลังแต่งงาน หากได้เลือกใช้ชื่อสกุลของสามีแล้วมิได้ไปดำเนินการแก้ไขทางทะเบียนให้ถูกต้อง ผลทางกฎหมายจะเป็นเช่นไร และกรณีต้องการจดทะเบียนหย่าจะต้องทำการแก้ไขทางทะเบียนให้ถูกต้อง ตามนัยของคำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่อง การจดทะเบียนการหย่า กรณีเรียกลูกได้แก้คำนำนามและมีได้ใช้ชื่อสกุลของสามี ลงวันที่ 13 สิงหาคม 2539 ที่ได้วางหลักไว้ก่อนที่จะมีคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ ที่ 21/2546 ให้พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ขัดต่อรัฐธรรมนูญเรื่องความเสมอภาคของหญิงและชาย จนได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวเป็น “คู่สมรสมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามที่ตกลงกัน หรือต่างฝ่ายต่างใช้ชื่อสกุลเดิมของตน” แล้วบรรทัดฐานที่คณะกรรมการกฤษฎีกาได้วางไว้จะสามารถมาปรับใช้ในกรณีนี้ได้หรือไม่

ความเห็นของผู้เขียน แม้ตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคลฉบับใหม่จะให้สิทธิฝ่ายหญิงสามารถเลือกที่จะใช้ชื่อสกุลได้ภายหลังแต่งงาน และในกรณีที่กฎหมายให้สิทธิเลือก หากฝ่ายหญิงได้เลือกที่จะใช้ชื่อสกุลเดิมของตนหลังแต่งงาน หญิงนั้นก็ไม่ต้องไปดำเนินการเปลี่ยนแปลงแก้ไขชื่อสกุลของตนอีกแต่อย่างใด แต่หากเป็นกรณีที่ฝ่ายหญิงได้เลือกที่จะใช้ชื่อสกุลตามสามีแล้ว หลังจากจดทะเบียนสมรสก็ต้องไปดำเนินการเปลี่ยนแปลงแก้ไขชื่อสกุลไปใช้ชื่อสกุลของสามีให้ถูกต้อง โดยไม่มีข้ออ้างว่ากฎหมายให้สิทธิจะใช้นามสกุลเดิมของตัวเองได้อีก เพราะในกรณีที่กฎหมายให้สิทธิที่จะเลือกใช้ หญิงนั้นก็ใช้สิทธิเลือกไปแล้ว จึงก่อให้เกิดหน้าที่ในการปฏิบัติตามที่กฎหมายคือ ดำเนินการแก้ไขชื่อสกุลของตนทางทะเบียน อย่างไรก็ตามหากต่อมาหญิงมีสามีที่เปลี่ยนไปชื่อสกุลของสามีแล้วมีความประสงค์จะเปลี่ยนกลับมาใช้ชื่อสกุลเดิมของตนในภายหลังก็ย่อมทำได้

³⁷ สำนักบริหารการทะเบียนกรมการปกครอง, เอกสารประกอบการฝึกอบรมการปฏิบัติงานโปรแกรมงานทะเบียนชื่อบุคคล และทะเบียนบันทึกฐานะครอบครัวและทะเบียนรับและเลิกรับบุตรบุญธรรม, (ส่วนการทะเบียนทั่วไป, 2551), (เอกสารนำเสนอข้อมูล)

แต่ทั้งนี้ หากฝ่ายหญิงที่ได้ทำการเลือกแล้วว่าจะเปลี่ยนชื่อสกุล ยังไม่ได้ดำเนินการแก้ไขหลักฐานทางทะเบียนไปใช้ชื่อสกุลของสามีให้ถูกต้อง ก็ต้องถือว่าหลักฐานในสำเนาทะเบียนบ้านและบัตรประจำตัวประชาชนเป็นหลักฐานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หากมีความต้องการจะจดทะเบียนหย่า ซึ่งต้องใช้หลักฐานทางทะเบียน ก็ต้องทำการแก้ไขหลักฐานคือ ชื่อสกุลในทะเบียนบ้านและบัตรประจำตัวประชาชนให้ถูกต้องตรงตามที่ได้บันทึกไว้ขณะทำการจดทะเบียนสมรสก่อนจึงจะถือว่าเป็นหลักฐานที่ถูกต้อง และดำเนินการจดทะเบียนหย่าต่อไปได้

5. สรุป

หลังจากที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับ 3) พ.ศ. 2548 ใช้บังคับ ทำให้มีการวางแผนปฏิบัติเรื่องการจดทะเบียนสมรสเสียใหม่ คือให้สอบถามความประสงค์ของฝ่ายหญิงว่ามีความต้องการจะเลือกใช้ชื่อสกุลของสามีหรือจะใช้ชื่อสกุลเดิมของตนต่อไป และในกรณีหย่าก็ให้มีการแจ้งสถานะในขณะที่ทำการจดทะเบียนสมรสว่าฝ่ายหญิงได้เลือกใช้ชื่อสกุลเดิมของตน หรือเลือกใช้ของสามี แต่มีข้อสังเกตว่า หลังจากที่คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ ที่ 21/2546 ให้พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ขัดต่อรัฐธรรมนูญ เรื่องความเสมอภาคของหญิงและชาย แล้วแนวปฏิบัติที่ได้วางไว้ให้นายทะเบียนปฏิบัติตามหนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0422/ว 856 เรื่องการแก้ไขรายการในทะเบียนบ้านจะยังมีผลบังคับใช้หรือไม่ กล่าวคือ ในกรณีที่หญิงมิได้เปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลตามสามีตามที่กฎหมายเดิมได้กำหนด หรือตามที่ได้เลือกที่จะใช้นามสกุลของสามีภายใต้พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ฉบับใหม่ ใช้บังคับแล้ว หากต้องการจดทะเบียนยังคงต้องทำการแก้ไขหลักฐานคือ แก้ไขชื่อสกุลในทะเบียนบ้าน และชื่อสกุลในบัตรประจำตัวประชาชนก่อนจึงจะสามารถจดทะเบียนสมรสได้ ซึ่งในกรณีนี้ยังไม่ปรากฏว่าได้มีคำพิพากษาของศาลหรือคำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกาการวางบรรทัดฐานไว้แต่อย่างใด

ทั้งนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นกรณีที่หญิงเปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลตามสามีตามที่กฎหมายเดิมได้กำหนดหรือกรณีที่หญิงได้เลือกใช้ชื่อสกุลของสามีหลังพระราชบัญญัติชื่อบุคคล ฉบับใหม่ใช้บังคับ ก็ล้วนแต่มีภาระผูกพันให้ต้องไปทำการแก้ไขทางทะเบียนให้ถูกต้องตรงความเป็นจริงทั้งสิ้น ดังนั้นแม้ในขณะนี้จะยังไม่มีคำพิพากษาของศาลหรือคำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกาในกรณี แต่หญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้วและได้เลือกที่จะใช้ชื่อสกุลของสามี ก็ควรที่จะไปดำเนินการแก้ไขชื่อสกุลของตัวเองให้ถูกต้องเสียแต่ตอนจดทะเบียนสมรส เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจเกิดตามมาได้ในภายหลัง

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความในหนังสือ

- กลุ่มเพื่อนหญิง. (2533). **คู่มืออาสาสมัครส่งเสริมสิทธิสตรีกลุ่มเพื่อนหญิง**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.). สำนักงานปลัดนายกรัฐมนตรี. (2535). **รายงานการประชุมสมัชชาสตรีแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ปีสตรีไทย**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินตติ้ง กรุป.
- _____. (2541). **รายงานการอนุวัติตามอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบของประเทศไทย ฉบับที่ 2-3 (ฉบับรวม)**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. (เสนอต่อกรรมการว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีแห่งสหประชาชาติ).
- คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2537). **คู่มือกฎหมายสำหรับผู้หญิง**. เชียงใหม่ : คบไฟ.
- งานทะเบียนและบัตรประจำตัวประชาชน.สำนักงานบริหารการทะเบียน.กรมการปกครอง. **สารนารู้ ทะเบียน & บัตร (เล่มที่ 1)**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- _____. (2542). **สารนารู้ทะเบียน & บัตร (เล่มที่ 5)**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อาสารักษาดินแดน.
- ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน และคณะ. **ปัญหากฎหมายสำหรับประชาชน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประจักษ์สารการพิมพ์.
- มาลี พฤษพงษ์สวัสดิ์. “สถานภาพทางกฎหมายของสตรี : พัฒนาจากควายสู่คน ข้อมูลจากพระบรมราชวินิจฉัยรัชกาลที่ 4.” **ดุลพาน**. 48 (มกราคม-เมษายน 2544) : น.5-23.
- วิยะดา สมสวัสดิ์. (2549). **นิติศาสตร์แนวสตรีนิยม**. เชียงใหม่ : วนิดาเพรส.
- สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์, ผู้รวบรวม. (2535). **เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรือง คือสภาพแห่งสตรี**. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- ส่วนการทะเบียนทั่วไป. สำนักงานบริหารการทะเบียน.กรมการปกครอง. (2543). **คู่มือปฏิบัติงานทะเบียนชื่อบุคคล พ.ศ. 2543**. กรุงเทพฯ : บริษัท เดอะสยาม เฮอริเทจ จำกัด.
- _____. (2542). **คู่มือปฏิบัติงานทะเบียนครอบครัว**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- สุธีรา ทอมสัน และเมทินี พงษ์เวช. (2539). **สิทธิสตรีไทยในรัฐธรรมนูญ**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (ม.ป.ป.). **Thailand National Standard and Indicators on Gender Equality**. กรุงเทพฯ : บริษัท บิสิเนส อินฟอร์เมชั่น พับลิชิตี.จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ. (2537). **คู่มือกฎหมายสำหรับสตรี**. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- _____. (2541). **รายงานสถานภาพของสตรีไทยทางกฎหมายและสังคม**. แปลโดย รศ.ดร. อมรา พงศาพิชญ์ และรศ.วิมลศิริ ชำนาญเวช. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- _____. (2538). **รายงานสถานภาพสตรีไทย และแผนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ พ.ศ. 2537**. กรุงเทพฯ : บริษัทมายี พับลิชชิ่ง จำกัด. (สำหรับการประชุมระดับโลกครั้งที่ 4 ว่าด้วยเรื่องสตรี ณ กรุงปักกิ่ง ประเทศจีน วันที่ 4-15 กันยายน 2538)
- _____. (2536). **สตรี ความท้าทายจากปัจจุบัน สู่ปี ค.ศ. 2000**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

เอกสารอื่นๆ

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (ผู้แปล). **อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ**. ค้นหาเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2552. สามารถเข้าถึงได้ จาก : http://www.lp-ju.ago.go.th/select_topic/topic02.htm

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 21/2546 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 121 ตอนที่ 17 ก 2547 วันที่ 5 มิถุนายน 2546

งานประชาสัมพันธ์. ฝ่ายบริหารทั่วไป. สำนักบริหารการทะเบียน. กรมการปกครอง. **รวมเล่ม บทความไขปัญหาทางทะเบียน**. (เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์)

ธารทอง ทองสวัสดิ์, นิรมล เมธีสุวกุล, ประภาพรพรณ อุดมจรรยา. (ผู้ดำเนินรายการ). **รายการบ่ายนี้มีคำตอบ ตอน สตรี : การเลือกใช้นามสกุล** [รายการโทรทัศน์]. โดย โทรทัศน์สีช่อง 9, กันยายน 2543.

บาราย, 12 กรกฎาคม 2552. **ก่อนจะตั้งนามสกุล**. ค้นหาเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2552. สามารถเข้าถึงได้จาก : <http://www.thairath.co.th/content/pol/18830>

ประชิด เจริญจำ. **ทะเบียนชื่อบุคคล** [เอกสารนำเสนอข้อมูล]. ปทุมธานี : ไม่ปรากฏปีที่จัดทำ.

พรสม เปาปราโมทย์. **การยกเลิกข้อสงวนตามอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบกับการแก้ไขกฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อสตรี**. ค้นหาเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2552. สามารถเข้าถึงได้จาก : <http://www.women-family.go.th/pdf/1/%BE%D5%E8%C2%D8%E9%C21.doc>

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการทะเบียนชื่อบุคคล พ.ศ. 2551 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ 8 สิงหาคม 2551 เล่ม 125 ตอนที่พิเศษ 135 ง

สถานกงสุลใหญ่ ณ นครแฟรงก์เฟิร์ต. **การใช้ชื่อสกุลตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2548** [ออนไลน์]. ค้นหาเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2552 สามารถเข้าถึงได้จาก : <http://www.thaigeneral.konsulat.de/th/consular/namensfuehrung.html>

ส่วนการทะเบียนทั่วไป. สำนักบริหารการทะเบียน. กรมการปกครอง. **เอกสารประกอบการฝึกอบรมการปฏิบัติงานโปรแกรมงานทะเบียนชื่อบุคคล และทะเบียนบันทึกฐานะครอบครัวและทะเบียนรับและเลิกรับบุตรบุญธรรม** [เอกสารนำเสนอข้อมูล]. ปทุมธานี, 2551.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. **บันทึกเรื่องการจดทะเบียนการหย่ากรณีภริยาไม่ได้แก้คำนำนามและมิได้ใช้ชื่อสกุลของสามี** ลงวันที่ มิถุนายน 2543. ค้นหาเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2552. สามารถเข้าถึงได้จาก : http://www.lawreform.go.th/lawreform/images/th/jud/th/deca/2543/c2_0306_2543.htm

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ. **เอกสารประกอบการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ ..) พ.ศ.** (เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์)

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

99 หมู่ 9 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ 65000

โทรศัพท์ 0-5596-2273 โทรสาร 0-5596-2148

www.law.nu.ac.th

ปก
อภิญา ชุณหะทิพากร
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

รูปเล่ม:
<http://khunnaipui.multiply.com>

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์เดือนตุลา
39/204-206 ซอยวิภาวดีรังสิต 84 แขวงสนามบิน เขตดอนเมือง กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 02-996-7392-4 โทรสาร 02-996-7395